

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsek za psihologiju

Za izdavača
Prof. dr Ivana Živančević-Sekeruš, Dekan Fakulteta

Recenzenti
Dr Gordana Keresteš
Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Zagreb
Dr Tatjana Stefanović-Stanojević
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet Niš
Dr Lada Marinković
Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Novi Sad

Urednici
Dr Ivan Jerković
Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Dr Željka Kamenov
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Tehničko uređenje i lektura
Marina Oros

ISBN 978-86-6065-157-2

Zahvaljujemo se Sekretarijatu za nauku i tehnološki razvoj AP Vojvodine na
finansijskoj podršci

VREDNOSTI, STAVOVI I ULOGE - TRANSGENERACIJSKA PERSPEKTIVA

Urednici:
Ivan Jerković
Željka Kamenov

Filozofski fakultet, Novi Sad
2013.

ISKUSTVO U PORODICAMA POREKLA I AFEKTIVNA VEZANOST ISPITANIKA NA ODSLUŽENJU ZATVORSKE KAZNE

Tijana Karić², Ivana Mihić, Ivan Jerković, Marija Šćepović
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu

Obrasci afektivne vezanosti u detinjstvu i odraslom dobu mogu biti protektivni ili rizik faktori za različite oblike psihopatoloških karakteristika, uključujući delinkvenciju, psihopatiju itd. Istraživanja su ukazala na pravilnost da su nesigurni obrasci afektivne vezanosti, i to najpre bojažljivi, značajni korelati u razvoju ovih fenomena. Cilj ovog istraživanja bio je da opiše kvalitet afektivne vezanosti ispitanika na odsluženju zatvorske kazne, kao i da proceni značaj nekih iskustava iz porodice porekla za kvalitet afektivne vezanosti i spremnost na počinjavanje krivičnog dela. Uzorak je činilo 198 muškaraca koji su u trenutku ispitivanja bili na odsluženju zatvorske kazne (prosečni uzrast 32 godine). Instrumenti koji su korišćeni jestu Upitnik za procenu porodične afektivne vezanosti i upitnik vezan za iskustva u primarnoj porodici. Rezultati ukazuju na preovladavanje sigurnog obrasca afektivne vezanosti na datom uzorku, ali i da je među ispitanicima sa ponovljenim krivičnim delima i održavanjem zatvorske kazne značajno više onih sa nesigurnim obrascem afektivne vezanosti. Nesigurni obrasci afektivne vezanosti učestaliji su kod ispitanika koji su odrastali u nepotpunim porodicama, a loš kvalitet relacija sa oba roditelja pokazuje se naročito značajnim korelatom razvoja odbacujućeg obrasca.

Ključne reči: *afektivno vezivanje, delinkvencija, relacije sa članovima porodice*

Teorija afektivne vezanosti razvila je četvorokategorijalni model obrazaca afektivne vezanosti u detinjstvu i u odraslom dobu (Bartolomew i Horowitz, 1991). U odraslom dobu, četiri obrasca- sigurni, preokupirani, odbacujući i bojažljivi, karakterišu različiti nivoi izraženosti dimenzija unutrašnjeg radnog modela: anksioznosti (kao mere brige oko napuštanja) i izbegavanja (kao mere nelagodnosti u bliskim relacijama i pripadanju).

² E-mail adresa prvog autora: profiler_t@yahoo.com

Kako su u brojnim istraživanjima dovođeni u vezu sa generalnom adaptabilnošću, funkcionisanjem u interpersonalnim relacijama, mentalnim zdravljem i rezilijentnošću, obrasci afektivne vezanosti smatraju se protektivnim činiocima, ili pak činiocima vulnerabilnosti za razvoj različitih oblika psihopatoloških karakteristika, rizičnog ponašanja, pa i psihopatija, delinkvencije i neprilagođenog socijalnog ponašanja, nasilja, kako u detinjstvu (De Klyen i Greenberg, 2008), tako i u odrasloj dobi (Dozier, Stovall-McClough i Albus, 2008). Pri tom se, dosledno, ukazuje na pravilnost da nesigurni obrasci sa sobom nose veći rizik za vulnerabilnost. U razumevanju mehanizama kojima se ova vulnerabilnost razvija, polazi se od pretpostavke da nesigurna afektivna vezanost čini osobu predisponiranom na razvoj teškoća u iniciranju, održavanju i ostvarivanju funkcionalnih bliskih odnosa. Od svih nesigurnih obrazaca, najrizičnijim se smatra bojažljivi. Ovaj obrazac karakteriše visok skor i na anksioznosti i na izbegavanju, kao i postojanje većeg broja, često konfliktnih i disociranih strategija poimanja i održavanja bliskosti. Osobe ovog obrasca neretko imaju iskustva izražene emocionalne i socijalne disregulacije (George, West i Pattern, 1999; Liotti, 1999). Postojanje ovakvih, različitih, nepovezanih unutrašnjih reprezentacija bliskosti i brige, onemogućuje razvoj reflektivne funkcije- sposobnosti da se misli i rasuđuje o osećanjima kao posledicama tuđih ili ličnih ponašanja (Fonagy i Target, 1997), a ovo pak umanjuje empatiju, osećaj lične odgovornosti i vodi izraženijoj spremnosti na nasilje (Fonagy, 1999).

Iako je najveći broj istraživanja posvećen praćenju efekata koje separacija od roditelja usled odsluženja zatvorske kazne zbog krivičnog dela ima na razvoj deteta, razvoj psihopatologije kod dece i transgeneracijski prenos tendencije ka nasilnom ponašanju (Poehlmann i sar, 2008; Shlafer i Poehlmann, 2010; Bretherton, 2010; Murray i Murray, 2010; Byrne, Goslim i Joestl, 2010), afektivna vezanost ponudila je značajan teorijski okvir za razumevanje procesa seksualnog nasilja, u kliničkoj i nekliničkoj populaciji (Ward, Hudson i Marshal, 1996), ali i razumevanja tendencije ka delinkvenciji, nasilju, činjenju krivičnih dela generalno. Među počiniteljima krivičnih dela je karakteristično veća zastupljenost nesigurnih obrazaca (Van Ijzendoorn i sar, 1997; Borelli i sar, 2010; Mariglio, 2012; Mc Killop i sar, 2012; Miner i sar, 2010; Wood i Riggs, 2009; 2008). Teorija afektivne vezanosti dala je naročito značajan doprinos razumevanju procesa krivičnih dela vezanih za seksualno ponašanje i druge forme neprilagođenih bliskih odnosa- kakvo je na primer, seksualno i drugo nasilje nad decom i ženama. Takođe su prepoznati različiti efekti kvaliteta afektivne vezanosti u relaciji sa majkom i ocem, gde nisko funkcionalna relacija sa ocem uglavnom doprinosi većoj izraženosti izbegavanja, ali i većoj nasilnosti i manjoj empatiji, pogotovu sa žrtvom (Smallbone i Dadds, 1998). Među počiniocima fizičkog ili psihičkog nasilja nad ženama,

karakteristično su zastupljene osobe bojažljivog obrasca afektivne vezanosti, dok medijatorsku poziciju između nesigurnosti afektivne vezanosti i spremnosti na nasilje može da ima stres vezan za rodnu ulogu (Babcock i sar, 2000).

Teorija afektivne vezanosti se u našim istraživanjima retko koristi kao teorijski okvir za razumevanje ispitivanih procesa na populaciji počinitelja krivičnih dela, a i onda se uglavnom koristi u razumevanju procesa kod pretežno maloletnih delinkvenata (Čačić, 2009). Istraživanje prikazano ovim radom imalo je za cilj da opiše kvalitet afektivne vezanosti kod ispitanika koji su na odsluženju zatvorske kazne zbog počinjenog krivičnog dela. Takođe, s obzirom na to da istraživanja dosledno ukazuju na tendenciju da relacije sa članovima primarne porodice predstavljaju značajan činilac razvoja delinkventnog i nasilnog ponašanja (Demuth i Brown, 2004; Jackson i Hay, 2012; Flight i Forth, 2007; Salzinger i sar, 2007), ciljem istraživanja obuhvaćena je i procena nekih iskustava iz porodice porekla koji mogu biti povezani sa samim kvalitetom afektivne vezanosti, ali i spremnosti na počinjavanje krivičnog dela.

METOD

Uzorak

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 198 muškaraca koji su trenutno u zatvorima u Okružnom zatvoru u Novom Sadu i Kazneno-popravnim zavodima u Sremskoj Mitrovici. Ispitanici su bili uzrasta od 21-64 godine, a najviše ispitanika ima 32 godine. Većina ih ima završenu srednju školu (55, 5%), dok ih je oko 8% završilo fakultet, a oko 34% ima nepotpunu ili završenu osnovnu školu. 44. 2% ispitanika je neoženjeno, 29. 3% ih je u braku, 15.5% je razvedeno, 2. 2% ispitanika su udovci, dok su ostali ispitanici uglavnom u vanbračnoj vezi. Većina ih ima prošireno domaćinstvo, bez obzira na to da li su u braku, ili žive sa primarnom porodicom. Od ispitanika koji su u bilo kojoj formi partnerske veze, 89% njih svoju relaciju opisuje kao zadovoljavajuću.

Instrumenti

Vezano za iskustva u porodici porekla, u istraživanju je primenjen upitnik o podacima vezanim za iskustva u primarnoj porodici. Njim su prikupljeni sledeći podaci:

- da li ispitanik poznaje oba roditelja (ako ne, koga i zašto nije upoznao)
- kako ispitanik procenjuje kvalitet odnosa sa ocem i sa majkom (od 1-najlošije do 5- veoma dobar)
- prisustvo roditelja u porodici tokom detinjstva (prisutna oba, ili samo jedan roditelj; koji; razlog odsustva drugog roditelja)

Kvalitet afektivne vezanosti u relaciji sa roditeljima meren je *Upitnikom za procenu porodične afektivne vezanosti* (Brennan, Clark i Shaver, 1995; modifikacija Kamenov i Jelić, 2003). Upitnik predstavlja paralelnu kratku formu Upitnika za procenu kvaliteta partnerske afektivne vezanosti (Brennan, Clark i Shaver, 1995) kojom se procenjuje kvalitet afektivne vezanosti u relaciji sa članovima primarne porodice. Njime je obuhvaćeno 18 stavki koje se odnose na iskustva i osećanja u porodičnim relacijama.

Stavkama su operacionalizovane dimenzije izbegavanja i anksioznosti u bliskim relacijama, čijom kombinacijom se dobijaju podaci o obrascu afektivne vezanosti:

- siguran obrazac karakteriše niska anksioznost i nisko izbegavanje
- preokupirani obrazac karakteriše visoka anksioznost i nisko izbegavanje
- odbacujući obrazac karakteriše niska anksioznost i visoko izbegavanje, dok
- bojažljivi obrazac karakteriše visok skor na obe dimenzije.

Mere pozdanosti instrumenta su, na uzorku ovog istraživanja, zadovoljavajuće (vrednost Kronbahovog Alfa koeficijenta je .74 za dimenziju izbegavanja, odnosno .73 za dimenziju anksioznosti u bliskim relacijama).

Postupak

Istraživanje je sprovedeno u periodu od 1. septembra do 31. oktobra 2012. godine. Ispitivanje su, u direktnom kontaktu sa ispitanicima sprovodili psiholozi zaposleni u navedenim institucijama, kao i obučeni istraživači na terenu. Dozvola za istraživanje dobijena je od strane Uprave za izvršenje krivičnih sankcija pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije, a ispitanici su bili informisani o cilju istraživanja. Ispitivanje je bilo anonimno i dobrovoljno.

REZULTATI

Kvalitet afektivne vezanosti ispitanika

Većina ispitanika ima siguran obrazac afektivne vezanosti u relaciji sa primarnom porodicom, dok su nesigurni obrasci zastupljeni u manjem procentu (Tabela 1).

Tabela 1: Učestalost obrazaca afektivne vezanosti

Kvalitet afektivne vezanosti	Učestalost
Siguran obrazac	47%
Preokupirani obrazac	11.6%
Odbacujući obrazac	13.1%
Bojažljivi obrazac	7.1%
Nedostajući podaci	21.2%

Nema razlike u raspodeli obrazaca afektivne vezanosti s obzirom na obrazovanje ili aktuelno bračno stanje ispitanika. Ipak, ispitanici koji su trenutno u braku ili vanbračnoj vezi, imaju statistički značajno niže skorove na izbegavanju u odnosu na ispitanike koji nisu u braku, razvedeni su ili su izgubili suprugu ($F=2.48$, $p<.05$), dok se na dimenziji anksioznosti ove grupe ispitanika ne razlikuju. Ispitanici nesigurnih obrazaca češće pripadaju grupi kojoj ovo nije prvo iskustvo služenja zatvorske kazne zbog počinjenog krivičnog dela ($\chi^2=9.23$, $p<.05$). Ispitanici sa ponavljanim iskustvom služenja zatvorske kazne imaju značajno viši skor na dimenziji izbegavanja (M za ponavljano iskustvo služenja kazne=29.13, M za prvo iskustvo služenja kazne=25.51, $t=-2.12$, $p<.05$).

Iskustva u porodici porekla

Većina ispitanika (88.9%) poznaje oba svoja roditelja. Oni koji nemaju takvo iskustvo, uglavnom izveštavaju da ne poznaju oca, dok ni majku ni oca ne poznaje samo jedan ispitanik. Razlog ne poznavanja roditelja uglavnom je razvod ili gubitak jednog ili oba roditelja u detinjstvu.

Istovremeno, 34% ispitanika nije odrastalo sa oba svoja roditelja. Od njih, 16.5% ispitanika nije imalo iskustvo odrastanja s majkom, 43% sa ocem, dok je 5% ispitanika odrastalo uz babu i dedu, ili u hraniteljskim porodicama i domu³.

Oko 79% ispitanika svoj odnos sa ocem karakteriše kao dobar ili veoma dobar, dok 11,6% procenjuje da je ovaj odnos bio loš ili veoma loš. Slično tome, preko 93% ispitanika svoj odnos sa majkom procenjuje kao dobar ili veoma dobar. Odnos sa majkom se procenjuje statistički značajno boljim (M otac=4.12, S dotac=1.12; M majka=4.55, S d majka=0.83; $t=-4.82$, $p<.01$)

Ispitanici sa ponavljanim krivičnim delima i služenjem zatvorske kazne, lošijim procenjuju odnos sa ocem u odnosu na grupu ispitanika kojima je ovo prvi put da služe zatvorsku kaznu ($t=2.43$, $p<.05$). Ove dve grupe ispi-

³ Za ostale ispitanike nedostaje podatak.

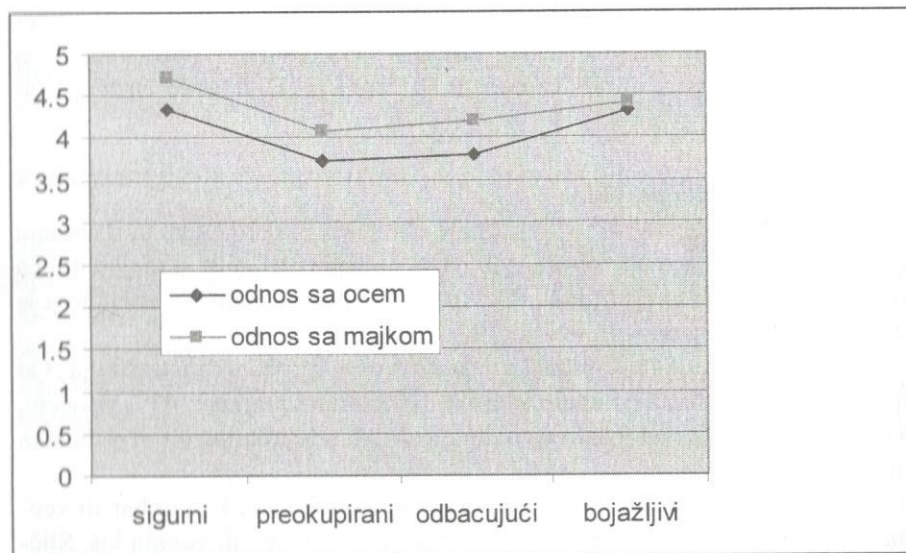

tanika ne razlikuju se u proceni kvaliteta odnosa sa majkom, niti u iskustvima odrastanja u potpunoj/nepotpunoj porodici.

Relacije iskustava u porodici porekla i kvaliteta afektivne vezanosti ispitanika

Značajno veći broj ispitanika nesigurnih obrasaca afektivne vezanosti pripada grupi ispitanika koji ne poznaju oba svoja roditelja ($\chi^2=11.90$, $p<.01$). Ispitanici koji ne poznaju oba svoja roditelja imaju značajno viši skor na anksioznosti vezanoj za bliske relacije ($t=-2.34$, $p<.05$).

Takođe, ispitanici sa nesigurnim obrascima afektivne vezanosti pripadaju češće grupi ispitanika koja je odrastala sa jednim od roditelja, sa rodbinom ili u sistemu socijalne zaštite ($\chi^2=8.14$, $p<.05$). Ispitanici koji su odrastali u potpunoj nuklearnoj porodici imaju niži skor i na anksioznosti i na izbegavanju, ali je razlika statistički značajna samo za dimenziju anksioznosti ($t=-.374$, $p<.01$).

Grafik 1: Razlike u procenjenom kvalitetu odnosa sa roditeljima s obzirom na obrazac afektivne vezanosti

Ispitanici sigurnog obrasca afektivne vezanosti najboljim procenjuju i odnos sa ocem i sa majkom u odnosu na ispitanike nesigurnih obrazaca (Fodnos sa ocem=3.186, $p<.05$; F odnos sa majkom= 4.610, $p<.01$). Razlike su značajne između ispitanika sigurne afektivne vezanosti i ispitanika odbacujućih i preokupiranih obrazaca (grafik 1).

Činioci kvaliteta afektivne vezanosti u relacijama sa porodicom iz domena iskustava iz porodice porekla

Kao prediktori u model potencijalnih činilaca anksioznosti i izbegavanja u bliskim relacijama uneta su iskustva poznavanja roditelja, odrastanja sa oba roditelja i procenjen kvaliteta relacija sa ocem i majkom. Ovako sačinjen model opisuje oko 7% varijanse anksioznosti u bliskim relacijama i 11% ukupne varijanse izbegavanja kao dimenzije unutrašnjeg radnog modela afektivne vezanosti (tabela 2).

Tabela 2: Značajnost modela prediktora anksioznosti i izbegavanja u bliskim relacijama

	R	R2	prilagođeni R2	F	p
anksioznost	.319	.102	.076	3.939	<.01
izbegavanje	.364	.132	.108	5.491	<.01

Tabela 3: Model prediktora anksioznosti i izbegavanja

	anksioznost		Izbegavanje	
	β	t	β	t
poznavanje roditelja	.06	.78	poznavanje roditelja	-.28 -3.29**
kvalitet odnosa sa ocem	-.10	-1.11	kvalitet odnosa sa ocem	-.25 -2.75**
kvalitet odnosa sa majkom	-.05	-.579	kvalitet odnosa sa majkom	-.17 -2.03*
prisustvo oba roditelja u toku odrastanja	.22	2.48*	prisustvo oba roditelja u toku odrastanja	-.01 .89

* $p<.05$, ** $p<.01$

Od pretpostavljenih prediktora (tabela 3), samostalni doprinos na izraženost anksioznosti kao dimenzije unutrašnjeg radnog modela afektivne vezanosti, ima jedino iskustvo odrastanja u potpunoj ili nepotpunoj porodici. Smer relacije je takav da ukazuje na pravilnost da ispitanici koji su odrastali u samohranim porodicama, bez oba roditelja ili u sistemu socijalne zaštite postižu veći skor na anksioznosti. Istovremeno, ova varijabla je jedina koja nema samostalni doprinos na izraženost izbegavanja kao dimenzije unutrašnjeg radnog modela afektivne vezanosti (tabela 3). Ispitanici koji imaju viši skor

na izbegavanju su ispitanici koji poznaju oba svoja roditelja i koji lošijim procenjuju odnos i sa ocem i sa majkom. Pri tom je izraženiji samostalni efekat iskustva u relaciji sa ocem.

DISKUSIJA

Jedan od tvoraca teorije afektivne vezanosti, John Bowlby, još je 1944. ponudio ovu teoriju kao okvir za razumevanje delinkvencije. U svom radu, on je nastojao da opiše profil maloletnog počinitelja krađe, uvodeći ideju o deprivaciji brigom i izostanku stabilne trajne relacije sa starateljem kao presudnu za formiranje tendencije ka delinkvenciji. Svoje ispitanike je profilisao kao osobe bez osećanja srama ili odgovornosti, ali i bez emocionalnosti i brige prema bilo kome (Bowlby, 1944). Mada se u istraživanjima i danas beleži značajan procenat ispitanika koji su počinitelji krivičnih dela a koji su imali iskustva separacija u ranom detinjstvu (Van Ijzendoorn i sar, 1997), danas se u velikome odustalo od determinističke, linearne ideje o tome da deprivacija brigom i izostanak roditeljske figure direktno jača vulnerabilnost u bilo kom smislu. Kao potencijalni medijatori i moderatori prepoznaju se, između ostalog, efekti kvaliteta afektivne vezanosti, te vulnerabilnost ka psihopatologiji. Istraživanje prikazano ovim radom jedno je od retkih u Srbiji koja nastoje da ovaj teorijski okvir primene na razumevanje vulnerabilnosti ka antisocijalnom, nasilnom i generalno kriminalnom ponašanju.

Iako su istraživanja u inostranstvu (Van Ijzendoorn i sar, 1997; Borelli, 2010; Maniglio, 2012; Mc Killop i sar, 2012; Miner i sar, 2010; Wood i Riggs, 2009; 2008), ali i kod nas (Čačić, 2009) ukazala na pravilnost da među populacijom delinkvenata i počinitelja krivičnih dela dominiraju nesigurni obrasci afektivne vezanosti, takav podatak nije dobijen u ovom istraživanju. Naime, mada je zastupljenost nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti nešto veća nego u istraživanjima muškaraca u odraslom dobu u opštoj populaciji (npr. Mihić, 2010), raspodelom dominira sigurni obrazac afektivne vezanosti. Razlog ovakvom rezultatu može biti taj što se u istraživanjima u inostranstvu uzorci uglavnom sastoje iz homogene grupe u smislu počinjenog krivičnog dela, i neretko se povezuju sa psihološkim poremećajima (depresije, psihopatije i slično). Podaci o psihopatološkim karakteristikama na uzorku ovog istraživanja izostaju, a uzorak je prilično heterogen po pitanju počinjenog krivičnog dela, iako njime, za razliku od većine inostranih istraživanja kojima dominiraju teška nasilna dela, seksualno nasilje i slično, dominiraju krađe, učešće u razbojništvu i slično. Budući da je i u istraživanjima u inostranstvu uočena pravilnost da se sigurno i nesigurno afektivno vezani počinitelji krivičnih dela razlikuju u postojanju psihopatologije (poremećaja ličnosti, psihopatije) (Bo-

gaertes, 2006), u daljim istraživanjima, pažnju bi trebalo posvetiti psihopatološkim karakteristikama ispitanika uključenih u istraživanje, i uzorak načiniti homogenijim. Takođe, u ovom istraživanju korišten je papir-olovka pristup proceni obrazaca afektivne vezanosti, što je višestruko kritikovano iz razloga što je njima moguće opisati samo strategije afektivne vezanosti o kojima ispitanik može trenutno svesno da misli. Time se isključuje postojanje disociiranih modela, i teže se opisuju bojažljivi obrasci afektivne vezanosti (Baker i Beech, 2004). Većina ispitanika iz uzorka takođe se nalazi u, po njihovoj proceni, zadovoljavajućim partnerskim relacijama. Podatak o tome da se kvalitetna značajna bliska veza može koristiti kao oslonac i podrška za očuvanje mentalnog zdravlja počinitelja krivičnih dela razmatran je u istraživanjima u inostranstvu (Leverintz, 2006), pa je potencijalno moguće da se među ispitanicima zapravo nalazi određeni broj stečeno sigurno afektivno vezanih ispitanika, kod kojih je koherentnije razumevanje bliskih relacija razvijeno uprkos iskustvima sa roditeljima, a kroz stabilne odnose sa partnerom. S obzirom da je na uzorku ovog istraživanja uočena tendencija da ispitanici koji su braku ili vanbračnoj partnerskoj vezi imaju niže skorove na izbegavanju, ovu hipotezu takođe bi trebalo proveriti daljim istraživanjima. Bez obzira na prevalencu sigurno afektivno vezanih ispitanika, kvalitet afektivne vezanosti ispitanika ipak se pokazao značajnim, jer je među ispitanicima sa ponavljanim krivičnim delima i održavanjem zatvorske kazne značajno više ispitanika sa nesigurnom afektivnom vezanošću. Ova pravilnost uočena je i u istraživanjima u inostranstvu (Jackoson i Hay, 2012).

Kako se u prethodnim istraživanjima pokazala pravilnost da odrastanje u nepotpunoj porodici (Dermuth i Brown, 2004) i narušen kvalitet odnosa sa roditeljima u smislu odbacivanja i hostilnosti značajno doprinosi vulnerabilnosti za razvoj delinkvencije (Hoeve i sar, 2009), ali i antisocijalno ponašanje i nasilje (Smallbone i Dadds, 1998; 2000), razvojna psihopatskih karakteristika (Flight i Forth, 2007), istraživanjem prikazanim ovim radom opisana su i iskustva ispitanika, počinitelja krivičnih dela, u porodici porekla, kao i procenjen kvalitet odnosa sa roditeljima. Oko 37% ispitanika iz uzorka ovog istraživanja odrastalo je u nepotpunoj porodici. Ovi ispitanici statistički su značajno češće razvili neki od nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti. Odnos sa oba roditelja procenjen je relativno kvalitetnim. Kao i u većini istraživanja na opštoj populaciji (Mihić i Petrović, 2009), kvalitet odnosa sa ocem procenjen je lošijim u odnosu na relaciju sa majkom. Ispitanici sa ponavljanim iskustvima odsluženja zatvorske kazne lošijim procenjuju odnos sa ocem, ali se od ispitanika koji su prvi put na odsluženju zatvorske kazne ne razlikuju u proceni relacije s majkom, kao ni u iskustvima odrastanja sa oba, odnosno sa jednim roditeljem. Istraživanja u inostranstvu beleže različite efekte koje kvalitet odnosa sa ocem i odnosa sa majkom imaju na vulnerabilnost ka de-

linkventnom i nasilnom ponašanju. Efekti lošije relacije sa ocem prepoznati su u izraženijoj nasilnosti počinjenog krivičnog dela, manjoj empatiji za žrtvu (Smallbone i Dadds, 1998), te većoj izraženosti agresije i antisocijalnog ponašanja (Smallbone i Dadds, 2000) i psihopatskih karakteristika koji su značajan činilac vulnerabilnosti za nasilno ponašanje (Flight i Forth, 2007). Rezultati istraživanja prikazanog ovim radom ukazuju na to da pomeranju ka odbacujućem obrascu afektivne vezanosti (skok na dimenziji izbegavanja), značajno dopinosi loš kvalitet relacije sa oba roditelja, uz izraženiji samostalni efekat procenjene relacije sa ocem.

Teorija afektivne vezanosti dala je značajan doprinos razumevanju procesa koji vode vulnerabilnosti ka nasilnom i kriminalnom ponašanju, kao i razumevanju profila počinitelja različitih krivičnih dela. Takođe, ova teorija ponudila je značajan okvir i podršku za aktivnosti kojima se prevenira transgeneracijski prenos tendencije ka nasilnom i kriminalnom ponašanju, narušavanje odnosa između dece i majki usled rane separacije zbog odsluženja zatvorske kazne, ali i oblika savetodavnog rada za počinitelje krivičnih dela i njihove porodice sa ciljem jačanja onih relacija koje mogu podržati prevenciju ponovnog krivičnog dela (Kieley, 2002). Istraživanje prikazano ovim radom jedan je od prvih koraka u upotrebi ove teorije u razumevanju i analizi kriminalnog ponašanja u Srbiji. Prethodna istraživanja, na delinkventima adolescentnog uzrasta, ukazala su na značaj obrazaca afektivne vezanosti (Čačić, 2009). I rezultati ovog istraživanja koji ukazuju na pravilnost da je među ispitanicima sa ponavljanim krivičnim delima značajno više ispitanika nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti, sa lošijim iskustvima u relaciji sa ocem, pozivaju na detaljnije ispitivanje relacija ovih varijabli, i u kontekstu transgeneracijskog prenosa tendencije ka kriminalnom ponašanju, ali i u kontekstu psihopatoloških karakteristika ispitanika. U daljem radu u ovoj oblasti pažnju bi trebalo posvetiti i nacrtima koji uključuju praćenje relacija između iskustava u porodici porekla i afektivne vezanosti osoba koje nisu počinile krivično delo, ali i unutar populacije počinitelja krivičnih dela sa razvijenim psihopatološkim karakteristikama. Ovi podaci mogli bi dati značajan uvid u funkcionisanje i karakteristike počinitelja krivičnih dela, ali i značajan temelj za kvalitetnije programe prevencije i rehabilitacije.

LITERATURA

Anderson, B.J., Holmes, M.D., Ostresh, E. (1999). Male and female delinquents' attachment and effects of attachments on severity of self-reported delinquency. *Criminal Justice and Behavior*, 26, 435-452.

- Babcock, J. C., Jacobson, N. S., Gottman, J. M., Yerington, T. P. (2000). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality & Social Psychology*, 58(2), 281-291.
- Baker, E., Beech, A. R. (2004). Dissociation and variability of adult attachment dimensions and early maladaptive schemas in sexual and violent offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 19 (10), 1119-1136.
- Bartholomew, K., Horowitz, L. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
- Bogaerts, S., Vanheule, S., Desmet, M. (2006). Personality disorders and romantic adult attachment: a comparison of secure and insecure attached child molesters. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50(2), 139-147.
- Borelli, J. L., Goshin, L., Joestl, S., Clark, J., Byrne, M. W. (2010). Attachment organization in a sample of incarcerated mothers: Distribution of classifications and associations with substance abuse history, depressive symptoms, perceptions of parenting competency and social support. *Attachment and Human Development*, 12 (4), 355-374.
- Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: their character and home life. *International Journal of Psychoanalysis*, 25, 19-52.
- Bretherton, I. (2010). Parental incarceration: the challenges for attachment researchers. *Attachment and Human Development*, 12 (4), 417-428.
- Byrne, M. W., Goshin, L., Joestl, S. (2010). Intergenerational transmission of attachment for infants raised in a prison nursery. *Attachment and Human Development*, 12 (4), 375-393.
- Čačić, S. (2009). Afektivno vezivanje delinkvenata. Odbranjen magistarski rad. Novi Sad, Filozofski fakultet.
- De Klyen, M., Greenberg, M. (2008). Attachment and psychopathology in childhood. In: Cassidy J., Shaver P. (eds). *Handbook of Attachment: Theory, Research and Clinical Application*. New York, the Guilford Press, 637-665.
- Demuth, S., Brown, S. (2004). Family structure, family processes and adolescent delinquency: the significance of parental absence versus parental gender. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 41 (1), 58-81.
- Dozier, M., Stovall-Mc Clough, K.C., Albus, K. E. (2008). Attachment and psychopathology in adulthood. In: Cassidy J., Shaver P. (eds). *Handbook of Attachment: Theory, Research and Clinical Application*. New York, the Guilford Press, 718-744.
- Flight, J., Forth, A. (2007). Instrumentally violent youths: the roles of psychopathic traits, empathy and attachment. *Criminal Justice and Behavior*, 34 (6), 739-751.

- Fonagy, P., Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in selforganization. *Development and Psychopathology*, 9, 679-700.
- Fonagy, P. (1999). Male perpetrators of violence against women: An attachment theory perspective. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1, 7-27.
- George, C., West, M., Pettem, O. (1999). The Adult Attachment Projective: Disorganization of adult attachment at the level of representation. In J. Solomon, C. George (Eds.). *Attachment disorganization*. New York: Guilford., 318-345
- Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., Van der Laan, P., Smeenk W., Gerris, J. R. M. (2009). The relationship between parenting and delinquency: a meta analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 749-775.
- Jackson, D., Hay, C. (2012). The conditional impact of official labeling on subsequent delinquency: considering the attenuating role of family attachment. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1-23.
- Keiley, M. (2002). The development and implementation of an affect regulation and attachment intervention for incarcerated adolescents and their parents. *The Family Journal*, 10 (2), 177-189.
- Leverentz, A. (2006). The love of a good man? Romantic relationships as a source of support or hindrance for female ex-offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43(4), 459-488.
- Liotti, G. (1999). Disorganization of attachment as a model for understanding dissociative psychopathology. In J. Solomon & C. George (Eds.), *Attachment disorganization*. New York: Guilford, 291-317.
- Mahalik, J., Aldarondo E., Gilbert-Gokhale S., Shore E. (2005). The role of insecure attachment and gender role stress in predicting controlling behaviors in man who batter. *Journal of Interpersonal Violence*, 20 (5), 617-631.
- Maniglio, R. (2012). The role of parent-child bonding, attachment and interpersonal problems in the development of deviant sexual fantasies in sexual offenders. *Trauma Violence Abuse*, 13 (2), 83-96.
- McKillop, N., Smallbone, S., Wortley, R., Andjic, I. (2012). Offenders' attachment and sexual abuse onset: a test of theoretical propositions. *Sexual Abuse: a Journal of Research and Treatment*, 24 (6), 591-610.
- Mihić, I. (2010). *Činioci uključivanja oca u brigu o detetu*. Odbranjena doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Mihić, I., Petrović, J. (2009). Percepcija kvaliteta odnosa unutar porodice - iskustvo adolescenata iz Srbije. *Primenjena psihologija*, 2 (4), 339-385.

- Miner, M., Robinson, B., Knight, R., Berg, D., Romine Swinburne, R., Netland, J. (2010). Understanding sexual perpetration against children: effect of attachment style, interpersonal involvement, and hypersexuality. *Sexual Abuse: a Journal of Research and Treatment*, 22 (1), 58-77.
- Murray, J., Murray, L. (2010). Parental incarceration, attachment and child psychopathology. *Attachment and Human Development*, 12 (4), 289-309.
- Poehlmann, J., Shlafer, R., Maes, E., Hanneman, A. (2008). Factors associated with young children's opportunities for maintaining family relationships during maternal incarceration. *Family Relations*, 57, 267-280.
- Salzinger, S., Rosario, M., Feldman, R. (2007). Physical child abuse and adolescent violent delinquency: the mediating and moderating roles of personal relationships. *Child Maltreatment*, 12 (3), 208-219.
- Shlafer, R., Poehlmann, J. (2010). Attachment and caregiving relationships in families affected by parental incarceration. *Attachment and Human Development*, 12 (4), 395-413.
- Smallbone, S., Dadds, M. (1998). Childhood attachment and adult attachment in incarcerated adult male sex offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 13 (5), 555-573.
- Smallbone, S., Dadds, M. (2000). Attachment and coercive sexual behavior. *Sexual Abuse: a Journal of Research and Treatment*, 12 (1), 3-15.
- Van Ijzendoorn, M. H., Feldbrugge, J. T. T. M., Derks, F. C. H., De Ruiter, C., Verhagen, M. F. M., Philipse, M. A., et al. (1997). Attachment representations of personality disordered criminal offenders. *American Journal of Orthopsychiatry*, 67, 449-459.
- Ward, T., Hudson, S. M., Marshall, W. L. (1996). Attachment style in sex offenders: A preliminary study. *Journal of Sex Research*, 33, 17-26.
- Wood, E., Riggs, S. (2008). Predictors of child molestation: adult attachment, cognitive distortions and empathy. *Journal of Interpersonal Violence*, 23 (2), 259-275.
- Wood, E., Riggs, S. (2009). Adult attachment, cognitive distortions and views of self, others and the future among child molesters. *Sexual Abuse: a Journal of Research and Treatment*, 21 (3), 375-390.

FILOZOFSKI FAKULTET U NOVOM SADU

Dr Zorana Đinđića 2

21000 Novi Sad

Тел: +381214853900

+381214853930

www.ff.uns.ac.rs

Štampa

KriMel, Budisava

Tiraž

200

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

316.356.2:316.624(082)

159.922(082)

VREDNOSTI, stavovi i uloge - transgeneracijska perspektiva
/ urednici Ivan Jerković, Željka Kamenov. - Novi Sad : Filozofski
fakultet, Odsek za psihologiju, 2013 (Budisava : KriMel). - 134 str.
: ilustr. ; 23 cm

Tiraž 200. - Str. 7-8: Uvodna reč priređivača / Ivan Jerković, Željka
Kamenov. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6065-157-2

1. Jerković, Ivan [urednik] [аутор додатног текста]

а) Породица - Насиље - Зборници б) Развојна психологија -
Зборници

COBISS.SR-ID 277674503